

FIGYELŐ

A VI. NEMZETKÖZI FINNUGOR KONGRESSZUS NÉVTUDOMÁNYI ELŐADÁSAI

1985. július 24--30-a között Sziktivkarban, a Komi ASzSzk fővárosában rendezték meg a VI. Nemzetközi Finnugor Kongresszust. Az onomasztika a lexikológiával együtt a III. szekció B. csoportjában kapott helyet. Sajnos, a vártnál kevesebb előadás hangzott el. /E kijelentés önbírálat is egyúttal, hiszen én sem névtudományból tartottam előadást./ Összesen 21 előadásra került sor /a tézisekben sem szerepelt sokkal több/. Alfabetikus sorrendben ezek a következők voltak: AFANASZJEV, A.P. /Moszkva/, A Mezeny vidékének ősi helynévrétegei; ANUFRIJEVA, Z.P. /Sziktivkar/, Ugor eredetű helynevek a Pecsora medencéjében; ARSZLANOV, L.S. /Jelabuga/, Cseremis /mari/ szállásterületek a Káma és a Vjatka között /toponímiai adatok alapján/; ATAMANOV, M.G. /Usztyinov, nemrég: Izsevszk/, Ugor és szamojéd elemek Udmurtia helyneveiben; CSERNIH, Sz.J. /Joskar-Ola/, A marik népnévi eredetű személynevei a XVII--XVIII. században; DMITRIJEVA, T.N. /Szverdlovszk/, Irtisi oszttyák helynevek; FROLOV, N.K. /Tyumen/, Az ugorok régi településéről Nyugat-Szibériában helynévi adatok alapján; GLINSZKIH, G.V. /Gorkij/, A nyelvi forrás nyelvjárási vonásainak tükröződéséről a manysi /vogul/ eredetű orosz toponímiában a Tavda folyó medencéjében; HAUER, P. /Berlin/, Az oszttyák személynevekről; KESZTYÚS TIBOR /Göttingen/, Szláv-magyar érintkezések a XI. században és az Osztopán helynév; KIVINIEMI, E. /Helsinki/, A személynévrendszer fejlődése Finnországban; KRIVOSCSEKOVA-GANTMAN, A.Sz. /Perm/, Komi-permják helynevek adaptációja az orosz nyelvben a Felső-Káma vidékén; MAMONTOVA, N.N. /Petrozavodszk/, Hagyomány és törvényszerűség Karjala helynévanyagában; MATVEJEV, A.K. /Szverdlovszk/, Az ősi szubsztrát-

tum tanulmányozásához az Északi-Ural toponímiája alapján; MULLONEN, I.I. /Petrozavodszk/, A vepsze szókincs történetéhez /helynévi adatok alapján/; NARHI, E-M. /Helsinki/, Vezetéknév-változtatások Finnországban -- különös tekintettel az 1935. esztendőre; SZUBBOTYINA, L.A. /Szverdlovsk/, Finnugor elemek Belozerja földrajzi terminológiájában /=földrajzi köznevek/; TURKIN, A.I. /Tallinn/, A komi nép kialakulása a lexika és a toponímia adatai alapján; TURUNEN, A. /Helsinki/, A Belső-Oroszországba telepített karjalaiak nyelvi emlékei a mai Finn-Karjalában; VOSZTRIKOV, O.V. /Szverdlovsk/, A Közép-Nyugat-Ural helyneveinek szubsztrátumaiban levő finnugor elemekről; ZVEREVA, L.E. /Usztyinov, nemrég: Izsevszk/, A Vala-folyó medencéje udmurt mikrotoponímiájának szerkezeti típusai.

Néhány előadás /Csernih, Närhi stb./ részletesebb bemutatására a NévtÉrt. hasábjain még vissza fogok térni.

MIZSER LAJOS

HELYESBÍTÉSEK ÉS KIEGÉSZÍTÉSEK KÁZMÉR MIKLÓS, A "FALU" A MAGYAR HELYNEVEKBEN CÍMŰ KÖNYVÉHEZ

Közel tizenöt esztendeje annak, hogy KÁZMÉR MIKLÓS azóta is igen nagy haszonnal forgatott munkája megjelent. Ritka örömmel állapíthatjuk meg róla, hogy adatait csak bővíteni lehet, megállapításai ma is helytállóak, mondhatjuk: maradandók. Munkájával példát adott arra, hogy csakis hatalmas adatgyűjtésen alapuló kutatásból lehet -- és szabad -- névtudományi törvényszerűségeket levonni.

E könyvből, mint sokat forgatott munkaeszközből használatától kezdve jegyezgettem az észlelt sajtóhibákat, gyűjtöttem hozzá a kiegészítéseket. Gondolom, haszonnal fogadják a NévtÉrt. olvasói, akik szintén ismerik a mű maradandó értékeit.

S a j t ó h i b á k:

132. lap f. 15. sor: 1450 helyett 1451; /Cs.III,414/ h. /Zichy IX,279/
 f. 28. sor: 1477 h. 1447
 135. lap f. 23. sor: Horvátfalva h. Horvátfalu
 136. lap f. 28. sor: 1671 h. 1571
 137. lap f. 35. sor: Kövesd t. helyett Kölesd t.
 155. lap a. 5. sor: Varalyafalw helyesen Waralyafalw
 171. lap f. 2. sor: Majorfalw h. Majorfalva

176. lap f. 2. sor: Somfalu h. Somfalva
179. lap f. 6. sor: 1964-6 h. 1864-6
258. lap f. 2. sor: Farkassfalva h. Farkasfalva
3. sor: Vél után a pont törlendő
9. sor: + Fernefa ? h. + Fernafa
10. sor: /Cs.II,60/ h. /Cs.II,606/
268. lap f. 9. sor: /Krizsa 89/ h. /Krizsa 90/
a. 13. sor: /Krizsa 529/ h. /Krizsa 530/
269. lap a. 14. sor: /Krizsa 89, 529/ h. /Krizsa 89, 530/
298. lap a. 2. sor: +1142 h. +1124

A kiváló munka igen sok hasznót hajtó forgatása közben kezembe kerültek újabb kiegészítő adatok, pótlások. A továbbiakban ezeket szedem sorba egyetlen megjegyzéssel: csak bővíteni tudtam adatokkal megállapításait, ellentmondásokat nem találtam.

Kiegészítések -- pótlások:

136. lap f. 15. sor: Ma Buglóc
f. 17. sor: Ld. +Iváncsafalva 210. lap
141. lap f. 9. sor: 1910: Kicsidoláfalva /MNY. VI, 76/
143. lap f. 25. sor: Ma köszegfalva
161. lap f. 14. sor: Ma Bányácska
166. lap f. 26. sor: Ma Hegyrét
167. lap f. 23. sor: 1895:~, Jákfala
178. lap f. 15. sor: Ma Hercegkút
181. lap a. 8. sor után betoldandó: +Asszonyfalva /Tolna/ ld.
Szomfa, 267. lap
a. 2. sor: = jel törlendő, ld. Csánki, Körösm. 97,99
182. lap f. 27-8. sor: törlendő: 1289, 1291: Boynukfolua /Oklsz.,
helyesen: ld. Bajmak 287. lap
183. lap a. 8. sor: Devecstől KÉK-re, kb 3 km-re Balatfa fás
legelő /75000-es térkép 5159. szelv.
1880/884 és 1880/924/
194. lap a. 7. sor: +Hóffalva címszó +Csuffalva helyett. Ld.
SoprSz. 1970: 357. lap 14. jegyz.
199. lap f. 6. sor: 1911: Édesfalva - dülő Kórógyon /NéprÉrt.
XII, 221/
201. lap f. 3. sor: ad 1222:~ Forkosfolua /Oklsz. 213/
205. lap f. 11. sor: ld. Sreiberfalva 238. lap
f. 9. sor: Buglóc helyesen ma Göbölfalva
209. lap f. 26. sor: /X.A./ helyesen: /XI.A./
210. lap f. 7. sor: Ld. /Ivánfalva/ 136. lap
230. lap f. 9. sor: 1353:~ /Oklsz. 24, 214, 551/
f. 13. sor: Ma Egercsehi határában Ördögfalva pusztá
Ördögfályi-pusztá /MNYTK. 125.sz. 12/65,
72/
238. lap f. 22. sor: Ld. Göberfalva 205. lap
241. lap f. 3. sor: 1375: Szent-Anna-Asszonyfalva /1884. évi
átírás/ /Beke A., A gyfhehervári kápt. lt.
53. lap/
250. lap a. 4. sor: 1505: Werewfenfalva /Oklsz. 1084/
256. lap a. 2. sor: 1895: Csemfa, pusztá /Hnt./

257. lap a. 12. sor: helyesen: 1554, 1565, 1582: Együdfalva
258. lap f. 3. sor: 1895: Farkasfa, puszta /Hnt./
a. 9. sor: Betoldandó: "Gordomfa /Somogy/ 1895:~/Hnt./
259. lap f. 14. sor: Ma Hervadtfa /Hnt. 1944./
261. lap f. 12. sor: Kisasszonyfa. Az 1332-7. évi adat -- Györffy nyomán -- törlendő
265. lap f. 10. sor: 1751: Chalafalva penes fluv. Strém /Kramz-mayer -- Bürger 138/. Emiatt a 12. sor teljes egészében törlendő.
267. lap f. 24. sor után beírandó: Ugfa 1882: Ughfalva, 1907: Ugfalva /Hnt./, Ugfa /MNYTK. 125. sz. 15/44, 48, 184 és 187/. Az Ug nembeliek 1282. évi osztozásának emléke.
269. lap f. 8. sor után: Bódogfala 1910:~/MNY. VI, 76/
f. 15. sor: /Kriza 90, 554/ kiegészítendő: /Kriza 90, 332, 524/-re, betoldandó: Csekefali /Uo. 89/, Csekefalva /Uo. 529/
a. 10. sorba betoldandó az 1898. évszám elé: 1895,
270. lap f. 8. sor után: Fiafalva 1910: Fiafalva /MNY. VI, 76/. Ld. még Fiafalva 164. lapon
f. 6. sor: 1910: Elbesfalva /sic!/ /MNY. VI, 76/
f. 12. sor: 1864: Forgácsfalva /Hornvánsky 115/
a. 9. sor elé: Jákfalva ld. Jákfalva 167. lap
271. lap a. 16. sor: 1910: Lengyenfalva /MNY. VI, 76/
273. lap f. 5. sor: Azonos Ördögfalva /Borsod/ 230. lap adataival
f. 16. sor: /Kriza 90, 529/ helyesen: /Kriza 90, 530/
a. 16. sor: 1863: Rugonfalva helyesen: 1863: Rugonfali pipások
274. lap f. 22. sor: /Kriza 90/ helyesen: /Kriza 90, 530/, Tarcsafalva /Uo. 529/
a. 8. sor: /Kriza 90/ helyesen: /Kriza 90/, Tordátfalva /Uo. 529/
280. lap a. 1. sor: 1332-7: Gacha, Gata /Ortvay/, -- Györffy nyomán törlendő
285. lap f. 22. sor: Ma Dióshalom
287. lap f. 4. sor: 1895: Ancsikkfalva /Hnt./
293. lap f. 5. sor: Scinefolva alak a helyes, de innen törlendő /ld. Györffy I, 149/, mivel nem Szinyére vonatkozik.
294. lap f. 7. sor: 1558: Sybrykffalva, 1602: Sybryk /Urb. 282, 289/ adatok Zsibritó /Hont/ községre vonatkoznak /ld. Bakács, Hont vm. 224/.

REUTER CAMILLO

HELYNÉVTÖRTÉNETI ADATOK AZ ÉPÍTÉS- ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNYBAN

Az Építés- építészettudomány XII. évfolymának /1980./ összevont 1--4. számában /229/ GYÖRFFY GYÖRGY, Adatok az esztergomi ciszterciekről címmel cikket jelentetett meg, amelyben Esztergom-Szentmáriamezőre vonatkozóan közöl XIII--XIV. századi helynévadatokat. -- Ajánlom a Névtani Bibliográfia készítői figyelmébe! ^{H-y.}

KI TUD RÓLA? MIT TUD RÓLA?

A közelmúltban Mohr Miklós hívta föl a figyelmem néhány régi turisztikai kiadvány xeroxmásolatának átadásával SZALAY BÉLA munkásságára, erdélyi helynévgyűjtő tevékenységére. A Turistaság és alpinizmus című folyóiratban /VI. évf. 1915-16. 1--10, 49--64/ közzétett cikkeiből hadd idézzek néhány sort!

"Vagy 20 évi sok száz nagy havasi túra gyümölcse volt hegyeink összes helyneveinek /10.000/ összegyűjtése /a térképen tizedrészüik sincs meg/, ezek eredetének kutatása, továbbá a havasokról felvett pár ezer részletrajz és fénykép, a Fogarasi hegylánc régi térképeinek és egész irodalmának /1300 mű/ összeírása és áttanulmányozása...Az erdélyi román és szláv helynevekről irandó monografiámban ki fogom fejteni, hogy sokféle értékű helyrészneveink vannak és hogy ugyanazon helynek 4-5 féle neve is lehet, így vannak a/ közismert állandó ősi-, b/ továbbá változókéony nevek; vannak c/ csupán községi-, d/ csobán- és külön e/ zergevadász-, meg ismét külön f/ "túristavezető"-nevek, g/ vannak műnevek, h/ egészen téves- és i/ "alkalmi nevek", melyeket ott rögtönöz a paraszt az úri ember "névszomjas" kérdőtekintete láttára." "1906 augusztus 18. és 19-ikén megakartam látogatni az Albota magasabb részeit. E célból elvittem magammal Datest, azt a híres hegyismerő zergevadászt. Jól túl van már a hatvanon, de azért még pompásan mászik. Nagyszerűen tud mindent. Órákig "vallattam". A havas megannyi apró oldalerének nevét kifaggattam belőle, először elméletben, azután fenn, a magasban a gyakorlatban. Nincs az a hegyismerő paraszt széles Fogarasországban, melynek "vallomásai" gyűjteményemben hiányoznának. E célból beutaztam sokszorosan minden hegyalji falut s feikutattam az "én embereimet", előteremtettem őket még a föld alól is. -- Mily kár, hogy a nálam télen-nyáron fanatikus szorgalommal egybehalmozott tudományos "hegyi anyag" -- 20 évi munka gyümölcse -- értékesítetlenül hever és könnyen el is vesztethet, mert gyorsírásos kézírataimat más használni nem tudja."

A román szakirodalomban találni utalást Szalay Béla életére, munkásságára. I. IONESCU-DUNĂREANU, Cartea Drumetiei /București, 1975. 116--7/ című munkájában ezt írja: "...sfîrșește cu bogata operă a naturalistului dr. B. Szallay /1869--1953/..." Fölvilágosítást azonban nem kapunk munkájáról, hatalmas helynévgyűjteményéről, amely -- mint talán helyesen érezte -- megsemmisült, esetleg lappang valahol fölhasználatlanul, hozzáférhetetlenül. Elsősorban az erdélyi magyar helynévkutatókhoz szól a címben fölített két kérdés, de természetesen bárkitől közlünk tájékoztatást, életrajzi és munkásságára vonatkozó adatokat. /Mohr Miklósnak ezúton is köszönöm a rendelkezésemre bocsájtott adatokat./

HAJDÚ MIHÁLY

MEZŐFÖLD -- SÁRRÉT, SÁRMELLÉK

A puszták népe. A mezőföld története /szerk. FITZ JENŐ/ a székesfehérvári István király Múzeum Közleményei D. sorozat 133. számaként jelent meg 1980-ban. A szép kiállítású, tartalmas munka néhány oldalnyi névtani adatot is hoz, erre hívjuk fel most a NévtÉrt. olvasóinak figyelmét.

"...A Sárrét, Sármellék tájnevet ismeri és használja az itt élő nép" -- írják. A Sárfő földrajzi név 1055-ben, a Sár-folyó neve 1283-ban szerepel először az adatokban, míg a Sármellék tájnév egy 1356-ból való oklevélben tűnik fel. "...A tájnév széles körű elterjedéséhez az is hozzájárulhatott, hogy a török alóli felszabadulás után, a 17. század utolsó évtizedében újjászervezett Fejér megye déli járását Sármellék-nek, sármelléki járásnak nevezték. A sármelléki járás elnevezés a Bach-korszak közigazgatási reformjainak esett áldozatul."

Tanulságosak az adatok, melyek alapján a Mezőföld tájnév keletkezését végigvezetik. A 18-19. században Mezőszentgyörgy és Mezőkomárom környékét, a régi Veszprém megye enyingi járását jelölte e név. Így tünteti fel pl. GALGOCZI KAROLY is 1855-ben, VAS GEREBEN 1856-ban, EÖTVÖS KAROLY 1905-ben. "Érthető -- állapítják meg --, hogy a régi Veszprém megyében, amelynek területét szinte teljes egészében a Bakony hegység foglalja el, Mezőföldnek nevezték el az egyetlen síkvidéki járást. Fejér megye déli részének ekkor még nem létezett összefoglaló tájneve." A továbbiakban részletesen olvashatunk a folyamatról, melynek során századunk földrajztudománya Fejér e g é s z déli részére kiterjesztette a megnevezést.

Érdemes megjegyezni, hogy ma a tájföldrajz Dél-Mezőföld néven a Mezőföldhöz sorolja Tolna megyének a Sió--Sárvíz és a Duna közötti területét, le Tolnáig, Faddig.

SOLYMÁR IMRE

A TÚRISTA MAGAZIN NÉVTANI CIKKÉRŐL

FÖLDI ERVIN, a Magyarország földrajzinév-tára 20 kötetének szerkesztője ismerteti a Turista Magazin 1982. évf. 9. száma 6. lapján a sorozatot A földrajzi nevekről című cikkében, s kitér a helynevek változatosságára, változékonyságára, a hivatalos név kiválasztásának gondjaira, amihez segítséget is kér az olvasóktól, a turistáktól.

H.M.

A KENGYELI KENGYELFUTÁS

A népetimológia szerint a Szolnok megyei Kengyel község onnan kapta nevét, hogy ott honfoglaló eleink kengyeléig ért volna a víz. Most újra híressé szeretnék tenni nevüket! A kengyeli Dózsa tsz. és a Szolnok megyei Tsz. Szövetség minden év májusában termelőszövetkezeti sportnapot rendez Kengyelel. Ezt nevezik kengyeli kengyelfutásnak. Honnan a név? "...Besegített korunk verhetetlen futóbajnoka, a népszerű tévésztár, a kengyelfutó gyalogkakukk is. Tőle kölcsönözték a rendezők a máig emlegetett sportnap nevét." -- írta BOLGÁR ANNA /Születő hagyományok nyomában. =Mezőgazdasági Szövetkezeti Élet. 1982/4. 22/. S. I.

KI AD AZ UTCÁKNAK NEVET?

Kérdezte a Magyar Nemzet riportere /1983. II. 27./ azonos című cikkében. "A Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága nevezi el az utcákat..." -- válaszolta dr. Donáth Róbert, az igazgatási főosztály vezetője. "Javaslatot részint a kerületi tanácsok végrehajtó bizottságai, részint más szervek vagy állampolgárok tesznek. A kerületi tanácsnak megküldjük a máshonnan érkező ötleteket, majd a fővárosi tanács igazgatási főosztálya vizsgálja meg, elfogadható-e a javaslat, nincs-e már ilyen vagy hasonló nevű utca Budapesten. Megkérdezzük különböző intézmények véleményét is, többek között a Nyelvtudományi Intézetet, a Postát, a Kartográfiai Vállalatot, a Történeti Múzeumot." /Sehol egyetlen konkrét név vagy tisztség, csupa általánosság, hivatal, intézmény. Így nem tudjuk, kit dícsérjünk -- vagy szidjunk -- az alábbi utcaelnevezésekért, amelyet ugyancsak a Magyar Nemzet közölt 1985. XII. 20-i számában./ -- A Pozsonyi utcát Ortutay Gyuláról nevezték el. A Káposztásmegyeri-lakótelep eddig névtelen utcái szép névbokrot kaptak a közeli /?/ bőrgyár okán: Bőröndös, Kordován, Szíjgyártó, Bőrfestő. "A XI. kerületi Gazdagréti út nevét Naprózsa utcára, a Méhkas utca nevét Gazdagréti útra, s a Nagyszeben útnak a lakóteleptől a Törökbálinti útig húzódó részét -- az előbbi névváltoztatás szerves részeként -- Gazdagréti útra változtatják." A címen kívül még egy kérdés: Várható a Bécsi út, Moszkva tér, Párisi utca stb. névcseréje is? - hm -

A NÉVELEMELHAGYÁS IRODALMI PÉLDÁI

TAMÁS MENYHÉRT szép regényében, az Esőrácsokban /Bp., 1984./ a bukovinai székelyekről, azok elköltözéséről írva így beszél-teti őket: "...a pakura csak égjen benne, égjen, ameddig ki nem fogy, virrasszon értünk, virrasszon helyettünk, virrassza Hadi-kot, Andrásfalvát, Istensegítset, Fogadjistent, Józseffalvát, az addig neve se volt, magyarra keresztelt dombokat, dombtető-
ket..." /67/. Hadikfalva neve többször is csak első elemével szerepel, s mindig népnyelvi névként /61, 62 stb./, de más hely-ségnév is szerepel elemhiányos formában: "Felvinczet Gráce oszt-rák százados gyűjtatta fel a felbőszített románokkal..." /80/; "Fogadni mernék, otthon, Vinczen jártál..." /81/.
H. M.

NÉVVÁLASZTÁS = SZÓLÁSSZABADSÁG!

BERNARD MALAMUD Isteni kegyelem című regényében /Bp., 1984. 112/ olvashatjuk: "Búz büszkén felelte, hogy igen, ő ad-ta neki azt a nevet. És hozzátette, hogy a névadás nem egy-valaki monopóliuma... A névadás hozzátartozik a szólásszabad-sághoz."
-ú

TANULMÁNY A FINN KERESZTNEVEK ALAK- ÉS HANGTANÁRÓL

ROBERT AUSTERLITZ The Morphology and Phonology of Finnish Given Names című cikkében /Linguistic Method. Szerk. I. RAUCH és G.F. CARR. Mouton, 1979. 299--306/ a finn keresztnevek tő-tanával foglalkozva összevetést végez az ugyanazon etimológiájú köznevekkel, mint például a 'gyöngy' jelentésű helmi illetve Helmi, melyeknek allativusa helmelle illetve Helmille. Ír az intervokális geminálódásról /Mikko, Pekka stb./, a kettőshang-zókról stb. Szemléletes áttekintő táblázatban foglalja össze a keresztnevek alakí változásait /303/.
H. M.

HÓDIT A GÁBOR, SLÁGER A LINDA

A Kelet-Magyarország 1985. október 28-i számában riportot olvashattunk a nyíregyházi névadásról. Nem idézzük az egész cikket, csupán néhány érdekességet emelünk ki. "A lányoknál manapság ritkán fordul elő az Aida, Zsanett, Violetta, Lilla, Barbara, Hedvig. Igaz, Erzsébetet, Ilonát, Katalint, Jolánt

és Jánost /!?!/ csak elvétve adnak, kizárólag akkor, ha a szülőt így hívják. Sokszor többször iratják be a születészen a Zsófia, Regina, Nikoletta, Rita, Anita, Eszter és Renáta nevet. A fiúknál a legnépszerűbb talán húsz éve a Gábor. Gyakran választják a Dániel, Péter, Ádám és a Dávid nevet. Letűnt a korábbi évek utónévcstillaga, a Zsolt. Igen ritkán fordul elő a Huba, Zalán, Ottó név. Egyszer azon tanakodtak az anyakönyvvezetők, miként írják le a Trajanusz nevet. Az apa bejött a hivatalba és elmondta: a bolgár nagypapa tiszteletére adják ezt a nevet a fiúknak. Már csak azért is, mert a dinasztiaiban valamennyi fiúnak volt ilyen nevű utóda. A ritka nevek közül is tűnnek el szép számmal. Évekkel ezelőtt lehetett találni Rodrigót, Rolandot, Robertót..." A riport a nevek hangzásával is foglalkozik: "Hiába szép az angolban a Jackie, fonetikusán írva a Dzsekiről a kabát jut az ember eszébe." Továbbá: "...valamennyien ismerünk elrettentő példákat a vezeté- és a keresztnév helytelen találkozására, amelynek sokszor humoros hatása a gyermeket egy életen át elkíséri."

mi- la-

TIZENKÉT GYERMEK/NÉV/ EGY CSALÁDBAN

A NévtÉrt. legutóbbi számában /142/ egy Baranya megyei református pap családjáról, tíz gyermekének neveiről írtam. Talán nem véletlen, hogy újból egy református lelkész házaspár 12 gyermekének nevét sorolhatom föl a Reformátusok Lapja /1986. I. 19. 3/ nyomán. Így mutatja be az apa, Sándor Endre a gyerekeket: "Amikor az elsőt vártuk, csak azért imádkoztunk, hogy egészséges legyen. És nem imádkoztunk hiába. Nem is egy, hanem két egészséges kislányunk született: Emese és Katalin. És utánuk szép sorban, váltakozva: Balázs, aki most elsőbe megy Patakra, majd Cseperke, Zsombor, Taksony, Boglárka, Levente, Bendegúz, Lilla, Töhötöm és Gyöngyvér. Hat lány és hat fiú."

Érdemes összehasonlítani a két nagycsaládú lelkész névválasztását. A tíz illetve tizenkét név között három azonos: Emese, Levente, Zsombor. Ha a többi nem lenne hasonló, csak a névdivat hatásának tarthatnánk. Így azonban másra is kell gondolnunk: a szociolingvisztika egyik jelensége tapintható ki a névválasztás területén. Ezzel is kellene foglalkozni a magyar névkutatóknak!

- hm -

AZ ANGOL FELSŐ-KÖZÉPOSZTALY NÉVDIVATJA

Altalános szokás Angliában, hogy gyermekük születését, házasságkötésüket, a családban történő elhalálozásokat rendszeresen járatott újságjukban közléteszik egy rövid hírben, hirdetésben. /Mint ahogyan ez szokásban volt Magyarországon is még a két világháború között, amikor egy-egy kisvárosban két, három napilap is megjelent, de a nagyobb községeknek is volt helyi újságjuk./ A londoni Times születési híreiből minden esztendőben összeállít egy névstatistikát Margaret Brown és Thomas Brown. Mivel a Times a felső-középosztály lapja, így ennek névválasztási szokásairól értesülhetünk évente. 1981-ben a leggyakoribb tíz férfinév a következő volt: Thomas, James, Alexander, Edward, William, Nicholas, Charles, Oliver, Jonathan és David; a nőnevek pedig sorrendben: Sarah, Charlotte, Emma, Catherine, Emily, Lucy, Alexandra, Laura, Anna, Rebecca és a tizedikkel azonos megterhelési számmal tizenegyedikként a Victoria. Elég nagy, több mint négyezer adatból állt össze ez a névlista. /Times. 1982. I. 5./ -- 1984-ben a következőképp alakult a férfinevek sorrendje: James, Thomas, Edward, William, Alexander, Nicholas, Charles, Christopher, Oliver, David, Richard; a nőké pedig: Sarah, Lucy, Charlotte, Emily, Sophie, Victoria, Katherine, Elizabeth, Alexandra és Laura. Ekkor közel ötezer újszülött neveiből állt össze a lista. /Times. 1985. I. 3./ -- Mindkét újságcikk megküldését ezúton is hálásan köszönöm P.A.SHERWOODnak, a University of London tanárának.

Jóllehet a névsorrendek magukért beszélnek, érdemes megjegyezni, hogy a férfinevek sokkal állandóbban megtartják pozícióikat, a női nevek gyorsabban változnak, jobban hat rájuk a névdivat még a hagyományörző Angliában is.

HAJDÚ MIHÁLY

MAGYAR LÁSZLÓ NÉVTANI MEGFIGYELÉSEI AFRIKÁBAN

A neves Afrika-kutató, Magyar László /1818--1864/ életével és munkásságával többen foglalkoztak: Bánfi János 1892-ben, Hunfalvy János 1874-ben, Bárczay Oszkár 1895-ben, Thirring Gusztáv 1937-ben, Szabó László 1982-ben stb. Kis terjedelemben,

de igen jó összefoglalást adott róla Krizsán László /Magyar László élete és munkássága. Szekszárd, 1979. 25 lap/.

Magyar László feljegyzéseinek, írásainak egy része nyomtatásban is megjelent, más részük megsemmisült. A Hunfalvy János által sajtó alá rendezett Magyar László délafrikai utazása 1849-57. években /Pest, 1859./ című kötetből a k i m b u n d a nép névadási szokásairól tett megjegyzéseit közlöm /443--4/.

A személynevek. Ezek vagy a természeti tárgyaktól vagy az illetők születése körülményeitől vétetvék; pl. a gyermek Kánéketere /szélvész/ nevet kap, ha születésekor szél dühöngött. Enzála /éhség/ nevet kap, ha inséges időben született. Külföldön születvén, többnyire születése helyéről neveztetik el, pl. egyik fiam a Moropubirodalomban, az ugynevezett Sah-Kilembe helységben születvén, nevét azon helységről s akkori főnökéről kapta s így hivatik: Sah-Kilembe Gongá. A főrangú nemes személyek neveikhez birtokuktól vett jelzőt is kapcsolnak, pl. Lombe á Ganda = Gandai Lombe; Kángombe Kikába = Kikábai Kángombe; Sah-Kilembe Gongá ia poutu = a fehérországi /fehértől származó/ Sah-Kilembe Gongá /azaz fiam/; Inakullu Szake a Nyenge = a nyen-gei Száke hercegnő; Inákullu Ozoro in Komo = a komói Ozoro hercegnő /feleségem/.

Ugyanazon tárgy a férfinak és nőnek szolgálhat névéül, csak-hogy a nem megkülönböztetése végett a férfi neve elé a "sáh", az asszony neve elé pedig a "náh" szót teszik; pl. a Dsámba /elefánt/ elé, ha férfi neve, a sáh-t tevén, lesz Sáh-Dsámba; ha pedig nő neve, Náh-Dsámba; bumba cserebogár, ebből lesz Sah-Bumba s Náh-Bumba; kisingi tuskó, ebből lesz Sáh-Kisingi s Náh-Kisingi. De bizonyos állatok nevei csak a férfiaknak, más-sok pedig csak a nőknek adatnak, pl. a houssi /oroszlány/, nángolo /zebra/, ongue /leopárd/, boma /óriáskigyó/, stb. csak a férfiaknak szoktak adatni, úgy ongebe /viziló/, gámboa /bizonyos hal/, gondi /fehér hangya/ is.

Igen gyakran az atyát és anyát elsőszülött gyermekük névéül szokták nevezni, mivel bizonyos jóakaratot és tiszteltet akarnak kifejezni. Pl. mikor elsőszülött gyermek neve Sah-Kalumbo vagy /ha t.i. leány/ Náh-Kalumbo, akkor az atyját Tate Sah- vagy Náh-Kalombo-nak, anyját pedig Máme-Sah- vagy Náh-Kalombó-nak nevezik, azaz Kalumbo fiunak vagy leánynak atyja vagy anyja."

SOLYMÁR IMRE

NÉVVÁLASZTÁS A SZOVJETUNIOBAN

Az Esti Hírlap magát meg nem nevező riportere interjút készített Vlagyimir Nyikonovval, a Szovjet Tudományos Akadémia etnográfiai intézetében működő névtani csoport vezetőjével /1982. IV. 19./, aki a következőket mondotta /állítólag/: "A Szovjetunióban semmi sem korlátozza a szülőket abban, hogy bármilyen, nekik tetsző keresztnevet adjanak gyermeküknek..."

Ezzel szemben az 1965-ben, Moszkvában megjelent Szpravocsnik liicsnüh imjon narodov RSzFSzR /Az Orosz Sz.Sz.Sz.K. népeinek személynévűtmutatója/ bevezetése kifejti, hogy 1940-ig valóban lehetett választani bármilyen nevet, de sokan komolytalan neveket adva gyermekeiknek összeállítottak egy névjegyzéket igen sok nép /altáj, baskir, burjat, dagesztán, finn, csecsenc, kalmük, orosz, oszét, tatár stb./ számára, akik az Orosz Szocialista Szovjet Szövetségi Köziársaságban élnek, s amely névjegyzékekből választhatnak nevet gyermekeiknek. Amennyiben vita merül föl az anyakönyvi hivatal és a szülők között, a helyi tanácsok döntenek a kérdésben. -- Csukcs nevek tényleg nincsenek e hivatalos névjegyzékben, s lehet, hogy igaza van az újságírónak /netán Nyikonovnak/, hogy közöttük a Szpidola rádiómárka nevét kapta sok gyerek.

—ú —y

SZABADVERS A MAGYAR KERESZTNEVEKRŐL

Fohász címmel, A.Gy. aláírással az alábbi belletrisztikus cikkecske jelent meg a Magyar Ifjúság 1981. X. 16-i számában:

"Jönnek sorra.

Nikolett. Ellák. Roland. Marcella. Henrietta. Zalán. Koppány. Várják őket apucik, anyucik. Jönnek az óvó néni kezén. Jön Szabina, Hortenzia, Natália. Jön Olivér, Achilles /esküszöm!/, Aurél.

Az általánosban annó vagy húsz éve, az osztályunkon átutazott egy fiú. Átutazott, mert két-három hetes jelenlétét másnak nem nevezhetem. Elmenekült. Nem csoda, rossz kis kamaszok, akik voltunk, elüldöztük. Frocliztuk, cukkoltuk, húztuk, gúnyoltuk /akkor a cikizés még ismeretlen volt/: mert Zsombornak hívták. Mi Jánosok, Zolik, Péterek, Jóskák idegen anyagnak véltük, kivetettük magunkból, lehet, maradandó sérülést hagyva benne.

Vajha meg ne forduljon a helyzet! Hogy Kati, Mari, Laci, Pista ne válják csodabogárrá, pusztán neve miatt. Add meg ő anyakönyvi hivatal, névadó szülő, keresztapa, akit illet."

Megjegyzésül csak annyit, hogy ha a névével csúfolnak is valakit, nem a neve, hanem az egyénisége miatt. Farkas keresztnevű fiamat elfogadták eleddig a "rossz kis kamaszok", s ha játszanak is néha a névével /Fadi : Fadó : Fadesz = Fadeszka = Deszka lett belőle/, nem "cikizik". Amikor pedig a honfoglalás után lehetett Ehellős /Achilles/, Perjámos /Priamus/ stb. nevű valaki, most miért ne? A névgazdagításnak sok módja van, s ami nem egyezik ízlésünkkel, még nem biztos, hogy rossz is.

HAJDÚ MIHÁLY

NÉVADÁS, NÉVVÁLASZTÁS, BECENEVEK AZ IRODALOMBAN

Brüll Adélról közismert névtani érdekesség, hogy Ady Endre keresztnevének visszafelé olvastával alkotta az irodalomtörténetbe is bevonult Léda nevet. DÉNES ZSÓFIA Akkor a har-sak épp szerettek... című könyve második kiadásában /Bp., 1983/ arról is tudósít, hogy "A családban Didának hívták" /109/, ro-vábbá: "Brüll Berta jegyezte fel: Vasárnap déli tizenkét óra-kor született Adél. /Innen is kapta nevét -- harangszóra érke-zett, és apánk azt mondta: dél van.../" /110/. Másutt arról tájékoztat, hogy Berta neve a családban "Bubi" volt /129/.

HUNYADI SÁNDOR Családi kör című novellájában /in: Arany-ifjú. Bp., 1983./ írta: "Egy időben sűrűn járt hozzánk Jászai Mari. Anyám Miriának szólította..." /159/. "Nem tudom, mennyi ideig tartott a barátság anyám és Jászai között, de egyszer csak kezdtem ritkábban látni Miria nénit" /160/. "Az árnyas szobában, ahol együtt laktunk Dadival -- ez volt Kuncz Aladár becézőneve..." /291/.

KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL hőse a Szeplős Veronika máso-dik kiadásában /Bp., 1982./ így beszél magáról: "És én, Kosa-ras Berta, Bertuckó, Tuckó..." /92/.

ALEXANDRE DUMAS híres regényében, a Monte-Cristo grófjáb-an /Bp., 1957./ írta: "A vidék szokásai azt kívánták, hogy az emberek csaknem mindig gúnynévvel lássák el, ahelyett, hogy rendes nevükön szólítanák..." /I, 214/.

ARANY JÁNOS A bajusz című versében ezt így fogalmazta meg:

No mert /közbe legyen mondva/
Azt az egyet meg kell adni,
Hogy a Szűcs György falujában
Könnyű volt eligazodni:
Mivel ottan minden ember
Névhez jutott olcsó szerrel
A z o n felül, mit az apja
Adott neki, meg a papja.

Nem tudom, ha más vidéken
Meg van é e szép szokás
Nem tudom; de nagy kár lenne,
Ha divatból úgy kimenne,
Mint például - hogy többet ne
Mondjak... a káromkodás!

H. M.

ÁLLATNÉVADÁSI HAGYOMÁNY A LONDONI ÁLLATKERTBEN

1985. január 10-én egy kis zsiráf született Londonban, s a Steve nevet kapta Steve Davis snooker /22 golyós biliárd/ világ-bajnokról. Ugyanis minden zsiráfot egy-egy sportbajnokról nevez-nek el -- Robin Young, a Times riportere szerint.

SZÍNNEVEK AZ INTÉZMÉNYNEVEKBEN

Bizonyára másnak is föltűnt már a lakótelepi iskolák, óvodák, bölcsődék színük alapján való megkülönböztetése. Néha a szín megnevezése metaforikus: Csoki óvoda, Citrom bölcsőde stb. Hivatalos jellegű írásban is találkoztam efféle megnevezéssel. Egyik gyermekorvosi szakrendelőben az alábbi tábla tájékoztatja az érdekelteket idetartozásukról:

"Iskola: Kerepesi út 124; Ujváros park 2; Őrmagy utcai
Óvoda: citrom, zöld, narancs, piros, csoki
Bölcsőde: citrom, zöld, narancs, piros, csoki"

Minden további tájékoztatás mellőzésével a fenti színek tökéletesen azonosítanak, tehát teljes értékű tulajdonnevek -- legfőljebb "intézményi ragadványnevek" vagy "ragadvány-intézménynevek"?

H. M.

MAGYAR BORNEVEK -- KÜLFÖLDÖN

"Józanító tények"-ről kérdezte a Heti Világgazdaság riportere Terelmes Lászlót, a MONIMPEX vezérigazgatóját. Az interjú egy része a Tokaji márkanev-per kimeneteléről szólt.

"HVG: Mondhatjuk tehát, hogy a magyar bornak van egyénisége?
T.L. Van vezetett neve.

HVG: Mennyit ér a név, hiszen azt mondta, e téren koránt sincs akkora hírünk, mint ahogy azt a közvélemény, vagy ami fontosabb, a termelők gondolnák. A Tokaji név használatáért még perre is mentünk a franciákkal.

T.L. A név annyit ér, amennyire ismerik. Reklámtevékenységünkben is arra törekszünk, hogy megőrizzük és még inkább megismertessük történelmi borvidékeink márkáit. A Tokaji név teljesen más dolog. Arra vigyázni kell, hogy történelmi borvidékeink nevével ne élhessenek vissza. Ezt a Tokaji-pert egyébként, sok évvel ezelőtt elvesztettük. Franciaországban, az Elzász vidékén van ugyanis egy Tokay nevű folyó és innen, a folyó nevére hivatkozva, forgalomba hoznak ilyen elnevezésű bort. Hadd jegyezzem persze meg, hogy általában olyan dolgokat szoktak hamisítani, ami jó." /HVG. V/1983./, 5.sz. 38--9./

Terelmes Lászlónak a márkanevekkel kapcsolatban az a véleménye, hogy "...n e v e k e t kell bevezetni, és ennek segítségével értékesíteni nagy mennyiségeket."

- m r -

A TÁJFUNOK SZÁMOZÁSÁRÓL

A trópusi viharok női keresztnemekkel való megjelölése sértő volt a női nemre, ezért az Egyesült Nemzetek Bangkokban székelő bizottsága javasolta azoknak számokkal való ellátását, megnevezését.